

deida Winder.

Diplomitöö

392201

E. V.

TARTU ÜLIKOOLI
DIPLOMISTEADUSKIRJAS

2. det. 1938

№ 328
TARTU

Arvestatud
5/ku 1938. Huf.

Haagi rahukonverentsid.

AA

8069

Lõpetuseks 20. I 1938.
Diplomistead. cum laude

21.5.39.

Alleikad: W. Schücking, Das Werk vom Haag, a. 1912
prof. A. Pü. Rahvusvaheline õigus, a. 1936
J. Strupp ja K. Hatschek, Wörterbuch des
Völkerrechts und der Diplomatie, I köide.
a. 1924.

Sisukord:

I peatükk:

Haagi I rahukonverents. lnx. 1.

II peatükk:

Haagi II. rahukonverents. lnx. 27.

HAAGI RAHUKONVERENTSID.

Haagi I rahukohwerents.

19. Rahvusvahelises elus tähtsama küsimusena esineb riikide tulide lahendus rahulisel teel. Varemajal see küsimus polnud nii oluline, sest puudus suhtlemine rahvaste vahel. Alates aga ajast, mil ilmamajandus hakkas arenema, tekkis muutus ka riikide omavahelises suhtlemises. Üieti suhtlemist tänapäeva mõttes ei saanud olla sel ajal, mil riigid ei tunnustanud vastastikku õigusi ega kohuseid, vaid nad seisid täiesti isoleerituna. Hoopis teiseks muutus aga olukord siis, kui maailmamajandus sundis riike teineteisega läbi käima. Arenenud kaubandus ja tööstus ei saanud enam piirduda ainult üksikute riikidega, vaid võttis juba rahvusvahelise ulatuse. Kuid sellise alaliselt suureneva seotuse juures tekkis ka mitmesuguseid hõõrumisi ja huvide lahkuminekuid. Nende rahvusvaheliste konfliktide lahendamise vahenditeks olid esialgu vägivald, millele aga varakult juure tulid mitmesugused viisid tulide lahendamiseks rahulisel teel. ^xRahulisel teel tulide lahendamise tähtsamaks ja vanemaks instituudiks on vahekohus. Tema tek-

* A. Põp, Rahvusvahel. õigus, lhn. 275, 276.

kimine ulatub juba antiikaega, millisest ajast on teada Amfiktüoonia liit Kreeka linnriikide vahel. Keskajal arenes vahekohtu rakendus kuigi tol ajal enamikul juhtumitel vahekohtunikena teotsesid Rooma keiser ja paavst. 16. ja 18. sajandil oli tagasimineku vahekohtu kasutamises, et siis 19. s. uuesti elustuda ja oma õitseaga saavutada alates 1899. a. Sel perioodil teotsesid vahekohtunikena riigipead ja segakomisjonid, kuid juba varakult tekkis mõtte luua alaliselt fungeerivat vahekohtu rahvusvaheliste tülide rahuliseks lahendamiseks. Vanimail neist projektidest on ainult vast ajalooline väärtus, kuna hilisematel, mõni aastakümme enne Haagi I. rahukonverentsi väljatöötatud projektidel on juba suurem tähtsus alatise vahekohtu loomise suhtes. Neid projekte koostasid niihästi eraisikud, kui ka rahvusvahelised eraseltsid. Tähtsamaist projektidest, mis koostati eraisikute poolt, oleks nimetada "American Peace Society" asutaja Ladd'i projekt. Selle kohaselt peaks alaline rahvusvaheline kohus esijoones rahvusvahelist õigust seletama. Et seda teha, selleks peaks aga muretsetama materjaalset rahvusvahelist õigust kodifikatsiooni kaudu. Paljud rahvusvahelise õiguse teadlased ühinesid Ladd'i mõttega, jättes sääljuures aga tähele panemata, et tol ajal polnud veel võimalik rahvusvahelisõiguslikku ko-

difikatsiooni luua aine laia ulatuse poolest. Teistest eraisikute projektidest on tuntud ka Levi kava aastast 1887. Tema soovitas ellu kutsuda "Conceil international d'arbitrage"i, mis pidi vahetalituse kaudu katsuma poõhi lepitada. Kui aga oli vajalik konflikti lahendada vahekohtulikult, siis pidi nõukogu valima oma liikmete hulgast "Haute Cour d'arbitrage international'i". Ka Dudley Field ja Saint-Georges d'armstrong olid alatise vahekohtu pool-dajad, mille liikmed pidi valitama vabalt poolte poolt. Kuid pääle selle oli veel ette nähtud revisjoninstants, mille koosseisu kuuluvad kohtunikud valiti juba erapooletute riikide poolt ja kus tüliosalistele oli reserveeritud vaid piiratud taandamisõigus kohtunike suhtes. Mõned autorid panid ette luua vahekohtus ühes täide-saatmisvõimuga. Need ettepanekud aga olid üksikud ja kuu-lusid tolal ajal utoopiate hulka. Rohkem tunnustust leidsid aga nende autorite ettepanekud, kes tahtsid lasta piirdu-da uue tribunaali tegevust ainult mõne üksiku riigiga, millist tegevust aga hiljem oleks laiendatud ka teiste riikide vahel tekkivatele konfliktidele. Nii nägi ette sellist kohut de Leveleye Inglismaa ja Ameerika vahel. Sa-muti ka Bentham, Schlieff ja Stanhope soovisid sellist ko-hut, kuigi nemad piirdusid ainult Euroopaga. See mõte ei

kadunud veel pärast II. Haagi rahukonverentsi, vaid väljendati sellist mõtet a. 1910. ka Lake Mohonk konverentsil. Eriti toonitas sellist võimalust Baldwin, võtta aruteluks. Nii näeme, et üksikisikute ettepanekud on arvurikkad, ja mitte vähem pole seda ka ettepanekud, mis tehti samal ajal maailma rahukonverentsi, interparlamentaarsete uniooni j. t. poolt. Pariisi rahukongress soovitas a. 1889. Levi projekti. Ühtlasi pidas see kongress parimaks ettevalmistuseks alatise kohtukoja loomisel asjaolu, et iga riik nimetaks need juristid, kes tüli korral oleksid tribunali koosseisu kujundanud. Selliste isikute nimekiri peaks leiduma iga riigi alatise vahekohtulepingu lõpus. Ka Berni üleilmisel rahukongressil a. 1892. esitatud aruandes soovitati Levi projekti. Ühtlasi esitasid Mazzoleni ja Kolben nõude, et kongress peaks soovitavaks vahekohtukoja moodustamist igal aastal, kongressi enese ja parlamentide liikmeist. See ettepanek ei leidnud aga vastuvõttu. Ka aastal 1893 asetleitud rahukongressil Chicagos esitasid Butler, Eaton ja Brainerd, kõik ameeriklased, projekti vahekohtu loomiseks, mille pääpunktiks oli kohtunikkude nimekiri. Samal kongressil loodi komisjon, milline esitas oma töö kohta aruande järgmisel aastal kokkuastunud kongressile Antverpenis. Aruanne sisaldas samaseid põhimõt-

teid, mis on aluseks Haagi vahekohtulegi. Mõni päev pärast Antverpeni kongressi kokkutulnud Haagi viiendal interparlamentaaarsel koosolekul pani Stanhope ette, võtta arutlusele alalise vahekohtu probleem. Sellele vaidlesid vastumitmed koosolijad, nimelt just interparlamentäärid kitsamas mõttes, väites, et ilma rahvusvahelise õiguse põhimõtete kindlakstegemiseta pole rahvusvahelise vahekohtu püstitamisel mingit väärtust. Nõnda jagunesid koosolijad kahte gruppi: ühed ei pidanud Stanhope'i ettepanekut vastuvõetavaks, teised aga leidsid, et rahvusvahelisel vahekohtul ja rahvusvahelise õiguse koodeksi loomisel pole ühtki sidet, vaid nad on teineteisest täiesti rippumatud. Siiski leidis Stanhope'i kava häakskiitu ja loodi komisjon vahekohtu projekti lähemaks kaalumiseks. Komisjoni aruandjaks Brüsseli interparlamentaaarsele kongressile määrati Houzeau de Lehaie, kes oli ühtlasi Antverpeni ilmarahukongressi presidendiks, mille tõttu on arusaadav, et Brüsseli kava täiesti ärarippuv oli eelnevatest rahukongressidest. Nõnda siis soovitasid nii Brüsseli interparlamentaaarne kongress kui ka Antverpeni rahukongress, vahekohtunikkude nimekirja kokkuseadmist. väga tähelepanuväärne, ja nagu mõned järgmine üleilmaline rahukongress, mis tuli kokku Budapestis a.1896., jättis täiesti kõrvale omad kavad ja piirsurvõim jäetud. Selle kava järgi peid igakordsed pooled

dus ainult interparlamentaarsete uniooni poolt soovitatud projektiga, viimast ka omalt poolt soovitades vastu võtta kõikidel riikidel. Hamburgi rahukongress a. 1897. võttis samuti vastu resolutsiooni alalise vahekohtu sisseseadmise kohta. oma töödega aitabid ka siiski kuusa eespool nimetatud Kuid mitte Haagi 5-es interparlamentaarne koosolek polnud esimene, mis tegeles alatise vahekohtu probleemiga, vaid juba Rooma 1891.a. kongress kutsus üles üksikuid riike alalise tribunaali küsimust järgmise konverentsi päevakorda sisse võtma. 1892.a. kongressil Bernis esitas prof. Hilty oma kava, mille järgi iga riik oleks pidanud valmis hoidma viie, vahekohtuniku nõuetele vastava, isiku nimekirja. Sellistest viie riigi kohtunikkude nimekirjast oleksid siis tulitsevad pooled valinud omale vahekohtunikud, kusjuures need nimekirjad oleksid koostatud olnud tülist eemalseisvate riikide poolt. Hilty projekt ei ilmutanud aga lootust tagajärgedele, ja nii võib küll öelda, et enne 1895.a. ei esitanud interparlamentaarne unioon mingit kindlat kava alatise rahvusvahelise vahekohtu tarvis.

Poliitiliselt vaatekohalt oli Brüsseli interparlamentaarsete koosoleku projekt väga tähelepanuväärne, ja nagu mõned autorid ütlevad, isegi meistritöö. Iseäranis oli rõhutatud riikide üheväärsust ja tribunaali presidendile väga suur võim jäetud. Selle kava järgi pidid igakordsed pooled

* H. Nehberg, Das Herz von Haag II, lku. 136.

ise kõik kulud kandma, mitte aga riikideühhistis.

Vähem kui üleilmlised rahukonverentsid, tegid alalise vahekohtu loomise hääks Rahvusvahelise Õiguse instituut ja Rahvusvahelise Õiguse Assotsiatsioon. Need organisatsioonid oma töödega aitasid ka siiski kaasa eespool nimetatud kongresside töödele. Rahvusvahelise Õiguse Instituudi saavutuseks on Goldschmidti projekt eriliste vahekohtute menetluseks, kuna tõesti alatist vahekohtu ei pidanud ta tarviliseks. Ainult hollandlane den Beer Portugael sookuningas Umberto, kes jälle omakorda oli mõjustatud rahvusvahelise õiguse teadlase Fiore poolt.

Rahvusvahelise Õiguse Assotsiatsioon tegeles kaunis palju alatise vahekohtu küsimusega. Kuid 1875.a. Haagi ministri kaudu ringkirja kõikidele Peterburis seuvatele koosolekul esitatud Richardi ettepanek selles suunas ei leidnud vastuvõttu ja 1893.a. Londoni konverentsil rahvusvah. vahekohtu projekti väljatöötamiseks loodud komisjon tegeles peamiselt menetluse sättimisega ega pooldanud vahekohtu alalisust. Sellepärast andis Brüsseli koosolek maailma vahekohtu küsimust ei puudutanud see ringkirja 1885.a. selle küsimuse uuele komiteele arutamiseks, milline aga alles 1889.a. Buffalos oma töö kohta aruande esitas, mil juba Haagi esimene rahukonverents vahekohtu arengu ringkirja täpsustada ja prof. Kartens, kes oli tsaari poolt määratud selle ringkirja väljatöötamiseks, võttis konverentsi päevakorda ka alatise vahekohtu sisseadmise. Ka pingutusi, millised järjest alatist vahekohtu soovitasid. see uus ringkirja 11. jaan. 1899. sisaldas vaid üldiselt va-

Lõpuks oleks veel nimetada Lake Mohonk konverentside ringkirja päevakorda ka alatise vahekohtu sisseadmise. Ka pingutusi, millised järjest alatist vahekohtu soovitasid.

see uus ringkirja 11. jaan. 1899. sisaldas vaid üldiselt va-

likuvata vahekohtu põhimõtet, kuid siiski oli Venemaa poolt mõeldud selle all ka vahekohtu enese loomise probleem.

Nii näeme, et alatise vahekohtu sisseseadmise mõte oli juba küllalt levinud ja puudus veel ainult ühine, kõike riike haarav algatus, et kõik riigid omavahel lepiksid kokku tülide rahuliseks lahendamiseks vahekohtu teel. Algatus selliseks aktsiooniks tuli Vene keiser Nikolai II. poolt, keda selleks olid mõjustanud Pobedonostsev, Witte ja von Bloch. Arvatavasti aga mõjustas teda ka Itaalia kuningas Umberto, kes jälle omakorda oli mõjustatud rahvusvahelise õiguse teadlase Fiore poolt.

28. augustil 1898 läkitas tsaar Nikolai II. oma välisministri kaudu ringkirja kõikidele Peterburis asuvatele välisriikide saadikutele. Selles ringkirjas pani Vene tsaar ette, astuda kokku konverentsil, mis oma ülesandeks seaks relvastusele piiripaneku ja abinõude leidmise, kuidas oleks võimalik hoida ära sõdu, mis ähvardavad kogu maailma. Vahekohtu küsimust ei puudutanud see ringkiri aga üldse ja leidis mõnede riikide poolt ka võrdlemisi jahedat vastuvõttu. Sellepärast otsustas Muravjev teist ringkirja täpsustada ja prof. Martens, kes oli tsaari poolt määratud selle ringkirja väljatöötamiseks, võttis konverentsi päevakorda ka alatise vahekohtu sisseseadmise. Ka see uus ringkiri 11. jaan. 1899. sisaldas vaid üldiselt va-

* F. Ratscher von K. Stupp, Hörerbuch des Völkerrechts u. der Diplomatie, Haager Friedenskonferenzen 1898 u. 1907.

likuvaba vahekohtu põhimõtet, kuid siiski oli Venemaa poolt mõeldud selle all ka vahekohtu enese loomise probleemi.

Hollandi valitsuse kutsel astus konverents kokku Haagis 18. mail 1899. Töökavas olid ette nähtud järgmised pääpunktid:

1. Sõjaväe ja sõjalaevastiku tugevuse senisele tasemele jätmine ning uute sõjariistade ja hävitusvahendite tarvituselevõtu keeld.
2. Genfi konventsiooni reeglite laiendamine merisõjale.
3. Brüsseli deklaratsiooni revisjon, mis käsitles maasõjaõiguse reegleid.
4. Hääde teenete, vahetalituse ja vahekohtu tunnustamine sõdade kõrvaldamise vahenditena.

Konferentsist osavõtvaist kõigist Euroopa riigest olid välja jäänud kääbusriigid San Marino, Monako, Liechtenstein ja Andorra, kuna sellevastu tookord veel mitte suveräänne Bulgaaria oli esindatud. Itaalia vastuseisu tõttu jäeti kutsumata ka paavst, kuigi seda alul oli kavatsatud teha. Kuid omas vastuses Hollandi kuninganna Vilhelminele, kes paavstilt sellele konverentsile moraalset toetust palus, ütles paavst, et tema eriliste ülesannete hulka ei kuulu mitte üksi selliste ettevõtete moraalne toetus, vaid ka neist osavõtt.

Väljaspool Euroopat asuvaist riigest olid esindatud Ameerika-Ühendriigid, Mexiko, Jaapan, Hiina, Pärsia ja Siiam. Brasiilia keeldus kutsele vaatamata tulemast, kuna ta olevat juba kogu konverentsi töökavas lettenähtud kohustused täitnud. Nimelt olevat ta juba oma põhikorda sisse võtnud kohustuse vahekohtuid kasutada, redutseerinud sõjaväge ja müünud omad sõjalaevad. Välja jäid ka veel Libeeria, Abessiinia, Marokko, Afganistan, sõltumatud himalaaja riigid, Bhutan ja Nepal. Pääle selle veel iseseisvad väiksed Araabia riigid ja ka Kesk- ja Lõuna-Ameerika riigid. Üldse võttis sellest konverentsist osa 26 riiki. Sellise suure arvu osavõtjate juures, milline teisel konverentsil veelgi suurenes, oli loomulik, et senine ühehäälsuse nõue otsuste suhtes oma absoluutse ilme kaotas. I. Haagi konverentsil nõuti ühehäälsust ainult tähtsamate konventsioonide puhul, kuna deklaratsioonid võeti konverentsi otsuste hulka, vaatamata mõne riigi vastuseisule. Nii võeti konverentsi lõppotsuste hulka maa-sõjaõiguse deklaratsioon, hoolimata, et Schveits ja Hiina seda ei soovinud. Olgugi et kaks tähtsat riiki, Inglismaa ja Ameerika, vastu seisid, võeti siiski vastu deklaratsioon lämmastavate gaaside tarvitamise keelu kohta. II. konverentsil oli selgusetus veelgi suurem, kuid ühes asjas olid osa-

võtjad ühel arvamisel, et ainuüksi hääle mitteäraandmine otsustava hääletuse juures ei takista vastavat konventsiooni lõpuakti sisse võtmast. Igal juhul lõi II Haagi rahukonverents quasi-ühehäälseuse mõiste, mille õiguslik mõju seisneb selles, et üksik riik ei saa oma ei'ga kõigi teiste riikide poolt vastuvõetud konventsiooni tühiseks muuta. Nii nõuti komisjonides ja täiskogu istungeil hääletamise juures, vastava konventsiooni vastuvõtmiseks lõpuakti, kõigi konverentsil esindatud riikide absoluutset häälteenamust. Aga ka vastava konventsiooni vastuvõtt täiskogus ei kohusta veel milleski, vaid konventsioonid jäeti avatuks allakirjutamiseks, edaspidiseks kaalumiseks. Lõpuks tuleb vahet teha veel palja erapooletuse ja vormilise protesti vahel sellel hääletusel, kus tuleb otsustada, kas konventsiooni üldse lõpuakti sisse võtta. Esimesel juhul ei loeta kaasa neid riike, kes pole annud häält, teisel juhul aga oleneb vastuvõtt sellest, mitu riiki sellise protestiga olid esinenud. Igal juhul aga tingimisi vastuvõtt oli võrdne poolthääletamisega. Vaatamata sellele, et üksik riik ei saanud takistada konventsiooni tunnustamast konverentsi otsuseks, oli talle siiski jäetud võimalus selle konventsiooni ratifikatsioonist loobuda.

1864 Esimene ülesanne, mille lahendamiseks I Haagi rahukon-

verents õieti kokku oli kutsutud, nimelt maa- ja meriväe relvastuse piiramine, osutus aga ebaküpseks, et seda rahuldavalt lahendada. Selle kohta võeti vastu Prantsusmaa poolt esitatud resolutsioon, milles konverents avaldab arvamust, pidada soovitavaks sõjaväe koormuste piiramist inimsoo materjaalseks ja moraalseks hääoluks. Pääle selle võeti vastu ka soov, et valitsused nõustuksid uurimise alla võtma kokkuleppe võimalust maa- ja meriväe relvastatud jõudude piiramise ja sõjaväe eelarve kohta, kusjuures oleks arvesse võetud konverentsil esitatud ettepanekuid. Samuti väljendati soovi ka maa- ja meriväe sõjapidamise vahendite suhtes, et valitsused lepiksid kokku uute tüüpide tarvitusele võtus. Lükati tagasi aga ettepanek, keelata allvee-torpeedopaatide ja soomuslaevade tarvitamist. Eriti Ameerika seisis vastu uute võitlusvahendite keelule. Kuid vastu võeti deklaratsioonid: dum-dum=kuulide kohta, millega keelati selliste laengute tarvitamist, mis inimlikus kehas lõhkevad või kergesti laperguseks muutuvad; mürskude pildumise keelu kohta lennukitelt viie aasta jooksul deklaratsiooni allakirjutamisest arvates, kuigi sellele vaidles vastu Briti; keelata laenguid, mille eesmärgiks on laiali laotada haisevaid või uimastavaid gaase. Genfi konventsioon 1864 aastast haavatute ja haigete eest hoolitsemise kohta

laiendati ka merisõjale. Pääle selle läks korda luua maa-
sõja jaoks reglamenti, milline kordaminek võlgneb tänu
ainult Brüsseli 1874.a. eeltöödele ja osavõtjate hääle tah-
tele. Muidugi oli ka see kodifikatsioon tühikuline, jättes
nii mõnedki küsimused lahendamata sõdijate vabaduse suhtes.
Samuti ka repressaalide küsimuses, kus jääb selgusetuks,
millistel eeldustel ja millises ulatuses võib repressaaale
tarvitada.

Tähtsam küsimus aga, mis nagu eespool tähendatud, alul
üldse polnud konverentsi töökavas ette nähtud, seisnes ala-
tise vahekohtu loomises ja protsessi/korra väljatöötamises.
Pääle selle veel soovitati vahetalistuse ja rahvusvahelise
uurimiskomisjonide kasutamist rahvusvahelistes konflik-
tides.

Alatise vahekohtu projekte oli esitatud Venemaa, aga ka
veel Ameerika ja Inglismaa poolt. Viimaste riikide poolt
esitatud projekt jättis pooltele suurima vabaduse, nõudes
ainuüksi vahekohtunike nimekirja koostamist, kust pooled
oleksid võinud oma valiku järgi vahekohtunikke nimetada.
Vene projekt aga nägi ette ka need riigid, milliste hulgast
vahekohtunikke tuli valida. Konverents jäi peatuma Inglise
projektile ja vastava konventsiooni järgi loodi Alatine
Rahvusvaheline Vahekohus (La Cour permanente d'arbitrage).

Tegelikult pole see mitte kohus tavalises mõttes, vaid lihtsalt isikute nimestik, kellede hulgast tülisolevad riigid võivad valida endile vahekohtunikke. Iga riik, kes on liitunud selle konventsiooniga, nimetab neli kohtunikku nende isikute hulgast, kes on tunnustatud asjatundjad rahvusvahelise õiguse alal ja kõrgelt lugupeetavad oma kõlbluses. Kõik need isikud nimetatakse kuueks aastaks, ega pole võimalik neid enne seda aega ära kutsuda, kuigi mõned autorid seda võimalikuks peavad. Nii näeb ka Vehberg vahekohtu liikmeis ainult nimekirja, kes tõelisteks vahekohtunikeks saavad alles siis kui üks tülisolev pool neid selleks valib. Senikaua võidakse aga põhimõtteliselt vigat sellist oma valitsuse poolt ära kutsuda. Ka juba konverentsil taheti võtta rahvusvahelisesse vaba ärakutse põhimõtte, millise ettepanekuga esineski Asser. Descampsi poolt ettetoodud hoiatuse mõjul aga jäeti see küsimus esialgu lahtiseks, et praktiline elu ise seda hiljem selgitaks. Teised autorid, vastandina Vehbergi, Zorni Meureri j. t. arvamustele, näevad liikmete nimekirjas juba rahvusvahelist vahekohut ennast. Ja nii nagu riigiõiguses on sisse juurdunud kohtunikkude tagandamatuse põhimõtte, nii peaks see ka olema rahvusvahelises õiguses. Milleks oleks siis vajalik olnud

* A. Piip, *Rahvusvaheline õigus*, lmk. 279
** H. Schücking, *Das Werk von Haag I*, lmk. 52.
*** H. Schücking, *Das Werk von Haag I*, lmk. 53, 54.

kohtunikku ameti aega määrata kindlaks kuue aasta pääle, kui ükskõik millisel valitsuslikul või poliitilisel kaalutusel võinuks kohtunikke ära kutsuda veel enne seda tähtaega.

Nõnda siis mitte Alatine Rahvusvaheline Vahekohus tervikuna ei mõista kohut konkreetsel juhul, vaid need liikmed, keda selleks valitakse tülisolevate riikide poolt ja kes moodustavad "tribunal d' arbitrage'i". Vahekohtunikku valimine üldnimekirjast pole pooltele mitte sunduslik, vaid reeglik ja nii ongi kujunenud olukord, et peaaegu 1/3 juhtudest, mis anti Alatiine Rahvusvah. Vahekohtu lahendada, valiti liikmed just väljaspoolt üldnimekirja.

Tribunaali liikmeiks võib valida kumbki pool ainult ühe vahekohtuniku, kes on oma kodanik või oma poolt nimetatud. Vastav kitsendus on tehtud selleks, et keegi poleks kohtunik oma asjas ja ühtlasi eeldatakse ikka, et oma poolt nimetatud liige ehk ei vaataks asjale küllalt erapooletult. Oletatakse nagu teatavat moraalset kohustust vastaval kohtunikul avaldada poolehoidu sellele riigile, kes teda on lasknud kanda Alatiine Vahekohtu liikmete nimekirja. Ühtlasi naudivad kõik need vahekohtunikud, oma ametkohuste täitmisel ja väljaspool oma kodumaad, kõiki diplomaatilisi eesõigusi ja vabastamisi.

Asjaolus, et tülitsevad pooled ise võivad vabalt endile vahekohtunikke määrata, näevad mõned teadlased juriidilist

võrdsust vabatahtlikule vahekohtule. Ainuüksi poolte tahte-
avaldusega antavat asi õiguslikule lahendusele ja ainult
nende poolte autoriteedile põhjeneb Alalise Vahekohtu juris-
diktsiooniline võim. Muidugi leidub ka palju teisitimõtlejaid,
kes ütlevad et mitte tülisolevate poolte autoriteedile ei
põhjene ta, vaid kõigi nende riikide autoriteedile, kes akti-
le alla kirjutavad. Ainult arvestades tolleaegset rahvusvahe-
list õiguslikku olundit, ei saadud kohe alul vahekohut sundus-
likuks teha ja ühtlasi lubati ka pooltele oma valiku vahe-
kohtunikkude poolt õigust mõista. Sellegipärast olevat loo-
dud vahekohus ikka rahvusvaheline kohtuametkond, olgugi fa-
kultatiivse kompetentsiga ja vaba vahekohtunike valikuga.

Nüüd vaatame lähemalt, kuidas seatakse kokku tribunaal
konkreetsele tüli korral: Kumbki pool võib nimetada kaks va-
hekohtunikku, kusjuures valikus tuleb silmas pidada juba ees-
pool nimetatud kitsendusi. Sellisel viisil nimetatud vahe-
kohtunikud määravad kokkuleppel superarbiitri. Kokkuleppi-
matuse korral aga valivad tülisolevad riigid kolmanda riigi,
kes nimetab superarbiitri. Kui ka sellise kolmanda riigi suh-
tes ei saavutata kokkulepet, siis valib kumbki riik ühe rii-
gi, ja need siis püüavad saavutada kokkulepet tribunaali esi-
mehe valikus. Kui see korda ei lähe, valib igaüks neist kaks
kandidaati ja lõpuks loositakse, kes neist saab esimeheks.
Väiksema tähtsusega asjade jaoks on võimalik luua ka kolme-

+

liikmelist vahekohut, lühendatud menetlusega.

Haagi Alatise Rahvusvahelise Vahekohtuga ühel ajal loodi ka rahvusvaheline büroo, Haagi Alatise Vahekohtu korraldava nõukogu järelvalvel. Korraldava nõukogu ise koosneb kõigi lepinguosaliste riikide Haagis asuvaist saadikuist ja sellele esimeheks on Hollandi Välisminister. Nõukogu ülesandeks on teatada riikidele vahekohtu moodustamisest, kandes hoolt selle välise korralduse eest. Ta otsustab kõiki küsimusi mis puutub asjaajamisesse. Samuti kuulutab ta välja oma kodukorra kui ka kõik teised üldised hädavajalikud korraldused. Vastuvõetud üldised korraldused annab ta viivitamatult teada lepinguosalistele riikidele ja esitab neile igal aastal aruande vahekohtu tegevuse üle, samuti ka asjaajamise ja väljaminekute üle. Tema loob rahvusvahelise büroo, mis nagu eelpool öeldud, jääb täielikult tema järelvalve ja juhtimise alla. Tal on täielik voli nimetada ametisse büroo ametnikke, neid ajutiseks kui ka alatiseks vallandada, määrab kindlaks palgad ja valvab kassat. Nõukogu on otsusvõimne vähemalt viie liikme juuresolekul.

Rahvusvaheline büroo lahendab jooksvaid küsimusi, tema hoolde kuulub arhiiv, ta peab vahekohtu liikmete nimekirja ja on kohtu-sekretariaadiks vahekohtulele ja rahvusvahelistele uurimiskomisjonidele. Büroo teatab igast muudatusest, mis

puutuvad liikmete nimestikku, teistele riikidele. Büroo kulud kaetakse lepinglaste poolt sellisel määral, nagu see on Maaailma-postiliidu kohta kindlaks määratud. Büroo töö jaoks kasutab uurimiskomisjon Alatise Vahekohtu rahvusvahelist bürood ja isegi sel juhul, kui uurimiskomisjon peab oma koosolekut väljaspool Haagi, nii et on vajalik oma büroo, siiski tuleb arhiiv üle anda rahvusvahelisele büroole Haagis. Teine institutsioon, mis loodi Haagi I. ja täiendati II-sel rahukonverentsil, oli rahvusvaheline uurimiskomisjon (commission internationale d'enquête). Rahvusvahelise uurimiskomisjoni ülesandeks on selliste asjaolude selgitamine tülide puhul, mis pole küllaldaselt selged. Tema sisseseadmine, nagu ka üksiku vahekohtu loomine, põhjeneb ainuüksi poolte tahtel. Üldse on rahvusvahelised uurimiskomisjonid tihedalt seotud Alatise Vahekohtuga, nii ruumiliselt kui ka isikuliselt. Kui poolte vahel pole teisiti kokku lepitud, asub ka rahvusvaheline uurimiskomisjon Haagis. Samadel eeldustel ja samasel viisil, nagu konkreetne vahekohus, moodustatakse eelnimetatud komisjon rahvusvaheliste vahekohtunike üldnimekirjast, kusjuures ainult üks neist võib olla tülitseva poole poolt nimestikku võtta lastud. Rahvusvahelised uurimiskomisjonid võivad paluda kolmandatelt riikidelt kaasabi oma sihtide saavutamiseks. Nad võivad paluda neid vastu võtta

*Pap. ...
Schickling, Das Amt vom Haag, die U...*

tõendeid, ja kolmandad riigid on kohustatud täitma selliseid palveid niisuguste abinõudega ja ulatuses, mida lubavad sisemaalsed seadused. Ainult selliseid palveid võib tagasi lükata, mis ähvardavad nende julgeolekut.

Kolmas vahend rahvusvaheliste tülide rahulisel teel lahendamiseks, n.n. erivahetalitus (mediation speciale), loodi samuti Haagi I rahukonverentsil.^x Siin nimetab kumbki tülitsev pool ühe kolmanda riigi, millised riigid siis omavahel läbirääkides katsuvad lahendust leida konfliktile. Sellisel korral, kui juba läbirääkimised on alanud, ei või kolmekümne päeva jooksul sõda alata. Edaspidise sõja puhul peavad need riigid siis olema rahuobitajateks. Tegelikult pole erivahetalitus leidnud üldse tarvitust.

I-se Haagi rahukonverentsi saavutuste hinnang.

Nii näeme, et Haagi I rahukonverentsi saavutused olid väga mitmekülgsed. Nii kodifitseeriti siin teatav osa rahvusvahelist õigust ja loodi uusi instituute rahvusvaheliste tülide rahulisel teel lahendamiseks. Vastavalt sellele on neid saavutusi, ja üldse Haagi I rahukonverentsi, mitmeti hinnatud. Eriti pessimistlikul seisukohal asusid kohe pärast seda konverentsi Saksa rahvusvahelise õiguse teadlased.^{xx} Isegi juba nimetus "Haagi rahukonverents" ei leidnud esialgu vastuvõttu. Nii nimetab Zorn rahukonverentsi liht-

^x A. Piip, *Rahvusvaheline õigus*, lhc. 277
^{xx} H. Schücking, *Das Völkerrecht nach Haag I*, lhc. 21 ff.

salt Haagi konverentsiks. Ka Meurer, kes küll näeb Haagi rahukonverentsi tööde sisus just peamiselt rahusäilitamise ülesandeid, leiab sõna "rahukonverents" arusaadamatu. Lammasch ja Nippold peavad "rahvusvahelise õiguse konverentsi" kõige sobivamaks nimetuseks sellelaadilistele konverentsidele.

Suurema osa õpetlaste arvates seisis konverentsi peatähtsus just rahvusvahelise õiguse, peaausjalikult sõjaõiguse, kodifitseerimises. Nagu juba tähendatud, ei pidanud Zorn rahukonverentsi nimetust sobivaks ja leidis, et kaugelt suurem osa tööd oli pühendatud sõjale ja ainult selles oli konverentsil vaieldamatu ja tähelpandav edu. V. Stengeli arvamus on umbes sama, leides, et ainukesed tähelpanuväärsed konventsioonid, mida Haagi I rahukonverents kindlaks määras, olid Genfi konventsiooni reeglite laiendamine merisõjale ja konventsioon maasõja seaduste ja kommete kohta. Kuid kõike seda oleks saavutatud ka palju vaiksemalt. Stoerki arvamise järgi olevat konverentsi iseloomustavaks jooneks just see, mida ta pole saavutanud ja niisama pessimistlikult arvustasid ka Triepel ja Bar. Hiljem aga muutsid mitmed õpetlased oma esialgset vaadet ja üldine arvamine kaldus pooldavale seisukohale.

Kuid ka juba algusest pääle on mõned õpetlased leidnud siiski Haagi rahukonverentsi tähtsust tema saavutuses

rahu hääks. Juba aastal 1901 väljendas Liszt oma arvamist, et vahekohtu konventsiooniga on alanud rahvusvahelise õiguse arenemises uus periood. Pärast teist Haagi konverentsi muutusid õpetlaste hinnangud Haagi töö ja tulemuste suhtes veelgi paremuse poole. Eriti iseloomustav on see Zorni juures. Veel 1903-aastal oli Zorn väga tagasihoidlik oma avaldustes rahvusvahelise vahekohtu suhtes, kuid juba a. 1911 leiab ta, et "rahvusvahelise vahekohtu mõte on võtnud suure tähenduse rahvusvaheliste asjade kaines tõelikkuses."

Schücking jaotab Saksa õigusteaduse Haagi töö hinnangu suhtes kahte perioodi, tuues veel lisaks kolmanda, enda poolt alustatud perioodi.^x Esimesel perioodil nähti Haagi töö tähtsust ainult sõjaõiguse kodifitseerimises, kuna oluline saavutis, alatine vahekohus, jäeti tähelepanemata. Teisel perioodil juba tunnustatakse Haagi vahekohtu tähtsust ja kolmandal perioodil, mida Schücking ise alustanud, tõuseb esikohale Haagi töö organisatorlik tähtsus. Tema arvates pole võimalik ära hoida sõda selliste abinõudega, nagu on seda alatine vahekohus ja muud viisid tulide rahulisel teel lahendamiseks. Nende läbi on võimalik ainult mõnikord konkreetset sõda mõne üksiku riigi vahel ära hoida, ja mitmesugused lepingud, mis sõlmiti Haagi I rahukonverentsil maa- ja merisõjaõiguse kohta, on ainult sõja ko-

^x Schücking, Das Werk vom Haag, lhr. 26

leduste pühendamiseks. Et aga sõda tulevikus täielikult kaotada, selleks tuleb sõja põhjusi hävitada juba nende eos. Selleks sõja algpõhjuseks on riikide anarhiline, organiseerimatu seisund, millises seisundis riigid kuni Haagi I konverentsini püsisid. Seni olid leidnud aset küll mitmed rahvusvahelised kongressid, kuid need kandsid juhuslikku iseloomu ega tähendanud veel rahvusvahelisõigusliku ühistise loomist. Oluline nõue juriidilise organisatsiooni mõistes aga on just pidev, kavakindel koostöö kõigi ühistise liikmete vahel. Ühtlasi peavad vastaval ühistisel olema omad organid, mis oleksid nagu eestseisuseks teistele, kuigi erilised organid võivad puududa. Kõik see puudus senini, nii et alles alates Haagi I konverentsist algab uus ajajärk, kus kultuurilm poliitiliselt organiseeruma hakkab.^x Schücking leiab selle kultuurilma organisatsiooni arengu jõudvat välja üleilmliseks riikideliiduks.

Kuid mitte ainult Schücking, vaid ka mõned teised õpetlased on leidnud Haagi töös olulise tähtsuse kultuurilma organisatsiooni algmeis. Nad leiavad sõdade põhjust samuti riikide desorganisatsioonis, mitteküllaldaselt korraldatud suhetes. Ainus abinõu organiseerimatusest tekkivate pahede vältimiseks olevat anarhia täielik kaotamine riikide suhtes. Kas aga selline rahukorraldus on juba ala-

^x H. Schücking, Das Werk vom Haag, lmk. 15, 16, 57.

nud või mitte, selles küsimuses lähevad arvamised lahku.^x

Olgugi, et on tunnustatud Haagi konverentsi organisaa-
torlikku tähtsust, ometi ei oldud seda organisatsiooni ju-
riidiliselt kvalifitseeritud. Niihästi Prantsuse, Inglise,
Saksa ja Ameerika kirjanduses pole lahendust sellele küsi-
musele. Alles Schücking oma töös "Das Werk vom Haag"^x püüab
uut rahvusvahelist organisatsiooni paigutada rahvusvahelis-
te organite süsteemi.^x Võrreldes Haagi konverentsil loodud
organisatsiooni administratiivunioonidega, leiab ta võrd-
lemisi palju sarnasust nende kahe vahel.^{xx} Alalise Rahvusva-
helse Vahekohtu internatsionaalne büroo on täpselt samane
nagu haldus-sihtliitude bürood. Alalise Vahekohtu korraldav
nõukogu sarnaneb rahvusvahelise sihtliidu komisjonile, mis
samuti valitakse büroode järele valvamiseks või teatavate
administratiivsete ülesannete täitmiseks. Nagu sihtliidud
on loodud lahtise lepingu põhjal, s.t. tähendab et kõikidel
riikidel on võimaldatud liitumine selle lepinguga, nii ka
Haagi konventsiooniga liitumine on täielikult vaba neile
riikidele, kes said kutse konverentsile. Nende riikide
suhtes, kes aga kutset polnud saanud, pidi hiljem lepingu-
liselt kokku lepitama ja kindlaks määratama tingimused,
millistel oleks olnud võimalik konventsiooniga liituda.

Arvestades kõiki neid kokkukäivusi, peavadki paljud

^x H. Schücking, Das Werk vom Haag, I, lmk. 31j, 65, 75.
^{xx} H. Schücking, Das Werk vom Haag I, lmk. 70-72, 74.

alatist vahekohut administratiivuniooniks, mis on loodud aga ainult õigustõistlemise otstarbel. Schücingi enese arvates aga olevat selline vaade täiesti ekslik ja siin olevat tegu ainuüksi riikideliiduga, kuigi ta ülesanded esialgu piirduvad ainult rahvusvahelise õigustõistlemisega.^x Sääljures toetub ka Jellineki difinitsioonile: "Riikide-liit on kestav sõltumatute riikide ühendus, mis põhjeneb lepingul nende riikide vahel, kes on liitunud liidu piirkonna väliseks kaitseks ja seesmiseks rahu alalhoiuks, kusjuures võib kokku leppida ka teiste sihtide suhtes." Schücingi arvates esimene siht - väline kaitse -, langevat üleilmalise riikideliidu juures ära, kuna siin on liitunud ju kõik riigid kogu ilmast. Sääljures ei tuleks arvesse kääbusriigid, pooltsiviliseeritud riigid Aafrikas, Hima-laaja riigid ja teatavad väiksed sõltumatud riigid Araabias. Nende vastu poleks küll olnud vaja koonduda ühiseks kaitseks! Jääks järele vaid "seesmiseks rahu alalhoiuks". Muidugi ei olevat seda saavutatud täiel määral, kuid see olevat ju loomulik, arvestades vähest aega, mil Haagi konverents koos oli. Mõne nädalaga pole võimalik luua absoluutselt täiuslikku abinõu rahvusvaheliseks rahu alalhoiuks! Veel üks oluline nõue, mida Jellinek riikideliidu mõistes ette näeb, on liidu alatistus ja tähtajatus. Haagi vahekoh-

^x H. Schücing, Das Neue von Haag I, lmk. 76-80,

tu leping aga on ülesöeldav, milline tingimus lepingus eneses selgesti on väljendatud. Olgugi, et siin on jurii-diline vastolu olemas, siiski ei võivat see takistada Haa-gis loodud organisatsioonile nimeks anda "ilmariikideliit". Jellinek juba ise ütleb, et suveräänne riik ei või end üldse siduda tingimusteta ja tähtajata. Siin on tähtis ainult sihi jäävus, püsivus. Selline püsiv siht on aga kindlasti üleilmlisel vahekohtul!

Arvestades kõige eeltooduga, leiab Schücking, et Haa-gi konverentsil loodi ilma-riikideliit, kui ka mitte expressis verbis, siis ometi implicite ja ipso facto.*

Põhjalikult kritiseerib Haagi alatist vahekohtu ka Wehberg, väljudes sääljuures rahvusvahelise õiguse arenda-mise seisukohalt.† Põhjust sellele kaunis teravale kriitika-le on andnud rahvusvaheliste tülide rahulisel teel lahenda-mise lepingu enese sõnad, kus öeldakse, et "rahvusvahe-lise vahekohtu otsuse esemeks on riikidevaheliste tülide lahendamine nende eneste poolt valitud kohtunikkude läbi seaduse austamise põhjal". Sellest jõuab Wehberg kindlale järeldusele, et vastav rahvusvaheline õigustumõistlemisor-gan on kohustatud tegema ainult puhtõiguslikke otsuseid, mitte aga tülisid lahendama nii, nagu see otstarbekam või õiglasem näib. Sellekohaselt oleks tulnud loodud asutis ka

x H. Schücking, Das Werk vom Haag I, lmk. 81.

xx H. Wehberg, Das Werk vom Haag II, lmk., 141, 142.

teisiti nimetada kui "vahekohus", kuna kohtu ja vahekohtu vahel on suur vahe. Tavalises mõttes mõistetakse vahekohtu all üldiselt otsustamist ex aequa et bono, kohtuvõimu all aga otsustamist karmi õiguse järgi. Haagi I.rahukonverents aga segas ära mõlemad mõisted ja sellepärast pole loodud organ ei see ega teine. Tegelikult oli tahetud ainult arendada rahvusvaheliste tülide lahendamise viise, mitte aga õigusmõistlemist.* Seepärast pole Haagi vahekohus kohane rahvusvahelise õiguse arendamiseks, sest võimne selleks on ainuüksi kohtuvõim. Kõik sarnased juhud lahendatakse siin ühtlaselt ja aegade jooksul võivad korduvalt väljendatud põhimõtted muutuda ka kirjutamata õiguseks, tabaks. Vahekohtu otsuste juures ei esine aga sellist nähtust, sest igakordsel tüliküsimuse lahendamisel esinevad mitmesugused asiolud, mis muudavad igakordset vahekohtu otsust, kuigi tüli ese võib olla sama. Otsus oleneb sellest, millisel viisil saab pooli kõige suuremal määral rahuldada. Nii leiab Wehberg, et ka Haagi alatine vahekohus on andnud vaid vahendavaid otsusi, mis aga ei aita kaasa rahvusvahelise õiguse arengule.*

Vaatamata kõigile neile häile, ja veel rohkem halbadele arvustustele Alalise Rahvusv.Vahekohtu kohta, anti tema lahendada küllaltki väga tähtsaid tüliküsimusi. Kuni

* H. Wehberg, Das Werk vom Haag II, luku 36.

Haagi II konverentsini oli neid juhte viis, milline arv pärast II konverentsi veelgi suurenes. Põhjuseks, miks rahvusvahelist vahekohut siiski rohkem ei kasutatud, oli peaaesjalikult tema kallidus, mis võimaldas ainult majanduslikult või poliitiliselt eriti tähtsaid küsimusi anda lahendada vahekohtule. Vähenähtsaid küsimusi eelistati lahendada aga eriliste vahekohtute kaudu. Selleks sõlmisid mitmed riigid omavahelisi vahekohtulepinguid, mis nägid ette vahekohtunikeks teisi isikuid kui neid, kes olid alatise vahekohtu üldnimekirjas.

Haagi II rahukonverents.

Kuigi Haagi I rahukonverents lõi alatise rahvusvahelise vahekohtu, millega oleksid pidanud lõppema kõik tülid ja seega patsifistide kauaaegne unistus täitunud, siiski kerkisid üsna varsti uued soovid esile. Sooviti luua juba tõesti alatist kohut, mitte enam vahekohut. Suurimaks puuduseks loodud alatisel vahekohtul leiti olevat asiolu, et igakordne vahekohus seati kokku kogu ilmast kokku korjatud kohtunikkude nimekirjast ja päälegi veel poolte vabal valikul. See kõik muutis protsessi käigu väga aeglaseks. Juba vahekohtunike valik ise võtab väga palju aega, kuna tihti ei lepita kokku tribunaali esimehe suhtes. Viimase vali-

ku suhtes ei saavutatud Maskat-küsimuse juures kokkulepet tervelt kuu aja jooksul ja Itaalia kuningas pidi kompromissi kohaselt kolmanda kohtuniku nimetama. Aga ka selleks kulus ära palju aega. Teisiti olnuks aga tõeliselt alatise kohtu juures. Siin on kohtunikud juba valmis kohtumõistmiseks, nende valiku suhtes pole vaja enam kokku leppida. Ühtlasi oleks võimalik protsessi rutem lahendada, kuna kohtunikud kauase koostöötamise tagajärjel üksteist hästi tunnevad ega teki asjatuid takistusi koostööks. Samuti kiirendab otsuse saabumist ka kohtunikkude kauaaegne praktika rahvusvahelises protsessi õiguses.

Pääle selle veel, nagu eespool tähendatud, osutusid vahekohtu kasutamisel tekkivad kulud väga suureks.^x Näis, et on otstarbekam vähemtähtsaid tüliküsimusi anda lahendamiseks alaliselt fungeeriva rahvusvahelise kohtule, mille kulud kannaks riikidepere ühiselt, väiksemad riigid muidugi väiksemas ulatuses kui suurriigid. Kasu aga, mida sellise rahvusvahelise kohtu otsus annab, oleks ühtlane kõigile, kuna edaspidistel samasugustel juhtumitel oleks lahendus juba ette teada. Seega aga jääks ära kulukas kohtu poole pöördumine. Vahekohtu otsusel sellevastu on tähtsust ainult poolte suhtes ja teised riigid saavad kasu vast ainult kaudselt sellega, et sõjaohu, mis teisi riike oleks

^x H. Heberg, Das Werk vom Haag II, lmk. 99, 100

haaranud, likvideeritud on. Sellepärast siis ka üksi pooled tasuvad kohtunike palgad, kuna büroo kulud kannab riikidepere.

Veel üheks suureks puuduseks alatisel vahekohtul oli tema fakultatiivsus.^x Tülisolevad pooled ise andsid vahekohtu lahendada, mida nad hääks arvasid. Selleks oli aga vajalik igakordne kompromiss poolte vahel. Tüliküsimuste arvu suurenemisel oleks aga selliste kompromisslepingute sõlmimine ebaotstarbekas ja selle asemel tuleks sõlmida obligatoorne üleilmiline vahekohtuleping. Selle põhjal tuleksid anda kõik need tüliküsimused, mis ei puuduta riikide elulisi huve ega pole suurel määral poliitilised, obligatoorselt riikide kohtu kätte lahendamiseks.

Nende puuduste parandamiseks kerkisid varsti esile mitmed projektid. Juba samal aastal, mil Haagis I'konverents oma töö lõpetas, esitas International law associationi koosolek projekti, mille järgi vahekohtunikud pidid alaliselt elama Haagis ja riikidele oleks jäetud täielik vabadus valida omale nende hulgast vahekohtunikke. Ka Pariisi interparlamentaarne koosolek a. 1900. pidas hädavajaliseks töesti alatise kohtu sisse seadmise. Teisel panameerika konverentsil tegi Guatemala ettepaneku luua alatine vahekohtu tasumaksimise ja muude rahaliste küsimuste jaoks, mis

^x N. Schücking, Das Werk vom Haag I, lhek. 88, 89.

aga tagasi lükati. Pääle nende on vähem tähtsad Vavasseuri ja Leperti projektid. Vavasseuri kava järgi pidi uus kohus koosnema suveräänidest, Haagis asuvaist riikide diplomaatilisest esindajaist ja Hollandi välisministrist. Leperti kava nägi ette ilma-riikideliitu. Lõpuks oleks veel nimetada Hollandi advokaat Stipriaan Luischiuse kava. Selles oli ette nähtud Haagi vahekohtu jaoks revisjoni instants, milline aga teatavate tülikusimuste tarvis oleks fungeerinud I astme kohtuna. Siit selgub, et see kava oli mõeldud rohkem vahekohtu täiendamiseks kui uue tõelise kohtu loomiseks.

Kõigil neil projektidel ei saanud aga olla praktilist tähtsust, kuna nad olid koostatud ja esitatud ainult kitsama ringi poolt. Riikidepere tervikuna, kelle jaoks selline kohus just oli mõeldud, jäi passiivseks. Polnud ju algatajat, kes oleks kokku kutsunud uue konverentsi, et esilekerkinud küsimust kõikide osavõtul kaalumisole võtta. Oli ju Haagi I konverents laiali läinud, ilma et oleks kindlaks määratud järgmise konverentsi kokkutuleku, olgugi et paljud kõnelejad konverentsil, ja ka lõpuakti sissevõetud soovid räägivad hilisematest konverentsidest. Ainult tänu patsifistidele, tuli teine konverents tegelikult toime.^x

Eriti agaralt oli selles suunas tegev interparlamentaarne

^x H. Schücking, Das Werk vom Haag I, Chr. 171.

kongress St.Louis a.1904, kes saatis erilise deputatsiooni president Roosevelti juure, et teda paluda uut konverentsi kokku kutsuda. Ameerika-Ühendriigid alustasidki aktsiooni võimude juures ning hiljem andsid algatuse viisakuse pärast üle Vene tsaarile, kui I rahukonverentsi kokkukutsujale.

Haagi II rahukonverents astuski kokku 1907 a. augustis. Kui Haagi I rahukonverentsil oli esindatud 26 riiki, siis võtsid II konverentsist osa juba 44 riiki. Tegelikult oli neid 45, kuna alul Hondurase esindajaid ei tahetud lasta konverentsist osa võtta, lõpul siiski anti selleks luba, mille tõttu osavõtjate arv suurenes veel ühe riigi võrra. Kõik need väiksed riigid, kes polnud kutsutud eelmisele konverentsile, jäid ka seekord kutsumata. Samuti ka pooltsiviliseeritud riigid nagu Libeeria, Abessiinia (tookord veel sõltumatu), Marokko ja teised. Nende riikide kohta pidid lepinguosalisel endi vahel kokku leppima tingimuste suhtes, millistel nad oleksid võinud lepinguga liituda. Eelmisele konverentsile kutsumata jäetud Lõuna- ja Kesk-Ameerika riigid olid seekord kutsutud. Seega olid peaaegu kõik riigid, kes üksteisega rahvusvahelises suhtlemises seisis, esindatud.

Ka selle konverentsi peaülesandeks oli rahusallitamine

institutsioonide arendamine, ühtlasi ka merisõjaõiguse korraldamine ja maasõjaõiguse reeglite põhjalikum väljatöötamine. Relvastuse vähendamine oli kohe alguses tahaplaanile jäetud ega leidnud ka seekord lahendust. Konverents rahuldus vaid oma eelkäija resolutsioonide kinnitamisega, mis puutusid sõjaväelistesse kulutistesse. Ühtlasi väljendati uuesti soovi, et valitsused seda küsimust tõsiselt kaaluksid.

Maasõja sätteid täiendati kahe konventsiooniga. Üks neist nägi ette kohustust sõda ette teatada ja koos sellega sõja otsuste põhjuste tähendamist. Teine konventsioon korraldas erapooletute riikide ja isikute õiguseid ja kohuseid maasõja juhtudel. Lennukitelt mürskude pildumise keeldu uuendati küll, olgugi muudetult, kuid deklaratsioon jäi siiski suurema osa riikide poolt alla kirjutamata ja ka ratifitseerimata. Pääle selle loendab määrustik maasõja seaduste^{ja} tabade kohta neid vahendeid, mille tarvitamine sõjas keelatud.

Merisõjaõiguses sõlmiti konventsioon erapooletuse kohta ja katsuti püstitada merisõja tarvis õiguse põhilauseid, milline katse aga nurjus ja vaid mõnes suhtes tagajärgi andis. Ka Haagi I konverentsil vastuvõetud konventsioon Genfi konventsiooni reeglite tarvitusele võtu kohta

merisõjas, võeti revideerimisele.

Suurimate raskustega pörkas kokku ettepanek üldiseks sunduslikuks vahekohtulepinguks. Niihästi ettepanek, sunduslikult vahekohtule allutada õigusküsimused, mis ei puuduta riikide au ega elulisi huve, ega ka ettepanek üksikute täiesti tähtsusetute küsimuste obligatoorselt vahekohtu lahendamisele andmiseks, ei leidnud vastuvõttu. Selle poole sihitud ettepanek Briti, Ameerika ja Portugali poolt ei saanud vajalikku häälte-enamust. Eriti kindlalt astus obligatoorse vahekohtulepingu mõttele vastu Saksamaa. Lepiti kokku küll üldiselt seletuses, mis tunnustab obligatoorse vahekohtu põhimõtet, ja otsuses, et üksikud lahkuminekid eriti lepingu tõlgendamise küsimused, on kohased allutada, ilma kitsendusteta, obligatoorsele vahekohtule.

Tehti katsed laua ka rahvusvahelist priisikohut, mis oleks seatud rahvuslikekude priisikohtute üle. Tema otsustada oleks antud mõnesugused tähtsamad lahkarvamused, mis olid põhjustatud konterbanti vedanud või blokaadi rikunud laevade konfiskeerimisega. Selline priisikohtu lepingu kava esitati Saksamaa ja Inglismaa poolt. Lepingule kirjutasid küll alla 31 riiki, kuigi mõned riigid sealjuures ainult tingimisi nõus olid. Vaatamata lepingu allakir-

jutamisele, ei ratifitseerinud seda ükski riik ja rahvusvaheline priisikohus jäi ellu viimata.

Leping sõlmiti esialgu 12-ks aastaks ja iga lepinguosaline riik võis seda üles öelda vähemalt üks aasta enne lepingu lõppemist. Mitteülesütlemise korral kestab leping aga vaikivalt edasi veel 6 aastat. Kõik lepinguosalsed riigid valivad kohtunikke rahvusv.priisikohtu koosseisu moodustamiseks, kuid mitte kõik ei fungeeri ühel ajal. Priisikohus koosneb 15 kohtunikust ja samapaljust asekohtunikest, kes kõik valitakse 6-ks aastaks. Selleks, et kohus otsusvõimne oleks, peavad istungist osa võtma vähemalt 9 liiget. Suurriikide poolt nimetatud kohtunikud pidid istungeist alaliselt osa võtma. Tolkorral oli selliseid suurriike 8, nimelt Ameerika-Ühendriigid, Prantsusmaa, Saksa, Austria-Ungari, Inglismaa, Itaalia, Jaapan ja Venemaa. Ülejäänud riikide poolt nimetatud kohtunikud võisid istungeist osa võtta 3 ja mõned ainult 2 aastat. Järjekord oli ära märgitud konventsioonile juurelisatud lehele.

Siiski nägi konventsioon ette, et kohtunikud võisid teatavail juhtudel ka väljaspool kindlaks määratud järjekorda istungeist osa võtta. Nimelt sel juhul, kui sõdival riigil pole parajasti enda poolt nimetatud kohtunikke priisikohtunike hulgas, siis on tal õigus nõuda, et tema poolt

nimetatud kohtunik otsustaks kõigis neis küsimusis, mis tulenevad sellest sõjast. Loos otsustab, milline kohtunik tema kasuks välja langeb, kusjuures muidugi jälle ei võiseda juhtuda teise sõdiva riigi poolt nimetatud kohtunikuga.

Priisikohus pidi seatama alatise vahekohtu korraldava nõukogu järeelvalve alla. Sellele korraldavale nõukogule pidi teatama igast priisikohtuniku nimetamisest ja tema ees andsid priisikohtunikud enne ametkohuste täitmisele asumist vande või pühaliku töötuse, oma kohuseid täita erapooletult ja südametunnistuse järgi. Ka alatise vahekohtu rahvusvaheline büroo pidi saama priisikohtule sekretariaadiks, hoidma selle arhiivi ja toimetama kõiki administratiivseid ülesandeid. Kulud oleksid tulnud kanda kõigil neil riikidel, kes seda juba niigi tegid. Ainult erilised kulud, nagu tasud priisikohtunikele, priisikohtu enda valitsemiskulud, tasud erilistele sekretäridele, stenograafidele ja tõlkidele, pidid jääma ainult priisikohtulepinguga liitunud riikide kanda.

Nagu juba eespool öeldud, pidi priisikohus loodama ainult konterbandi ja blokaadi rikkumiste küsimuste jaoks, sellepärast võisid tema otsused käia ka ainult laeva ja laadungi tagasiandmise ja kahjutasu maksmise kohta. Ühtla-

si võis ta rahvusliku õiguse eeskirju tähele panemata jätta, kui need näisid olevat vastolus õiglusega ja otstarbekusega. Pääle selle peab ta viimaseid põhimõtteid võtma tarvitusele siis, kui asja kohta puudub pooltevaheline individuaaleping või jätab rahvusvaheline õigus selle ala täiesti korraldamata.

Konventsiooni iseärasuseks on nõudeõiguse andmine rahvusliku kohtu otsusega kannatada saanud eraisikule. Sel juhul võib erapooletu eraisik ainult siis nõuet tõsta rahvusvahelise priisikohtu ees, kui koduriik seda ei keela ega ise eraisiku asemele ei astu. Teatavail eeldusil on selline nõudeõigus ka kummagi vaenuliku riigi kodakondsusesse kuuluval eraisikul, kusjuures koduriigil pole õigust keelata rahvusvahelise priisikohtu poole pöördumist. Eeldused selleks oleksid olnud järgmised: kui otsus puudutas vaenlikku omandust ja sääjuures oli tegu erapooletule laevale prahitud varaga, või põhineb nõue arvamisel, et ära võtmine on toimunud kas sõdivate poolte vahelise lepingu või ühe võtva riigi poolt avaldatud õiguseeskirja rikkmisega.

Mõned autorid tahavad näha selles üksikisiku muutmist rahvusvahelise õiguse subjektiks, öeldes et kes võib olla rahvusvahelisõigusliku nõude esitajaks, see on ka rahvusvahelisõiguse subjekt. Sellevastu aga arvavad teised,

et tegelikult on ikka kahjusaanuks riik, kuna eraisik astub ainult oma koduriigi eest välja.

Mis puutub esimesse vaatesse, siis pole see siiski õige, kuna rahvusvahelisõiguslikke õigustusi on eraisikutel olnud ka varemalt. Ainukeseks tõeliseks rahvusvõiguse subjektiks on üldiselt tunnustatud ainuüksi riik.

Ka teine oletus ei saa kuidagi õige olla, sest tegelikult on kannatanuks ikkagi eraisik, mitte riik.

Päälle nende vaadete leidub veel üks, mis näeb selles lepingut kolmandate kasuks. Selline leping aga eeldab kolme õigussubjekti, kes kõik põhimõtteliselt on võrdses õiguslikus seisundis. Nagu juba tähendatud, ei saa aga rahvusvaheliselt muud õigussubjekti olla, kui ainult riik. Nii on üksikisiku ja riigi õiguslikus seisundis siiski vahe, mis aga ei keela riike omavaheliste lepingutega soodustamast ka üksikisikuid.^x

Vastandina 1899.a. loodud alatise vahekohtule, oli priisikohtule omane obligatoorne kompetents ja tõeliselt alaline iseloom. Nende omaduste puudumine oli just endise vahekohtu miinuseks, ja ka II konverentsil ei läinud korda nende omadustega varustada teiste riikidevaheliste tülide lahendusvahendeid.

Teine tähtis instituut, tõeliselt alatine rahvusvaheline kohtukoda, mida katsuti ka luua, jäi samuti ainult

^x Eraisiku riigisõidul rahvusvahelisele kohtule suhtes, H. Schücking, Das Neue Recht, I, lka. 141-144 incl.

kavaks. Selles asjas ei saavutatud isegi üldist konventsiooni, vaid võeti vastu soov, milles konverents soovitas allakirjutanud riikidele vastu võtta juurelisatud lepingu kava kohtukoja sisseseadmise ja tegevusesse astumise kohta.

Konverentsi alguseks oli esitatud kaks rahvusvahelise kohtukoja kava, üks Ameerika ja teine Venemaa poolt.

Rahvusvahelise kohtukoja kava arutati mitmes instantsis. Esiteks alamkomisjonis, komitees, komisjonis ja lõpuks täiskogus. Esimeses alamkomisjonis võtsid sõna esmalt Ameerika esindajad, kes esitasid oma kava põhiideesid: Kohtukoda pidi koosnema vähemalt 17 kohtunikust, kes nimetati kõikide riikide poolt ühtlaselt. Igal aastal pidi kohtukoda teataval ajal kokku astuma, et ettepanud tüliküsimusi lahendada. Kohtunikke oleks tulnud valida võimalikult alalise vahekohtu liikmete üldnimekirjast, kusjuures otsustamisest ei võinud osa võtta kummagi tülisoleva poole poolt nimetatud liige ja ka diplomaadid oleksid pidanud uuest kohtukojast välja jääma. Ameerika esindajad toonitasid, et suurema rahvaarvuga riigid peaksid arvukamalt esindatud olema, nii et väiksemad riigid teatud määral nagu tahaplaanile suruti. Igal juhul aga ei tohtivat riikide üheõigusluse põhimõtet rikkuda.

Pääle Ameerika esindajate kõnesid esines Venemaa esindaja oma kavaga. Vene kava järgi poleks uut kohtukoda juure

tubnudki, vaid oleks täiendatud endist vahekohtu. Igal aastal pidid vahekohtu liikmed kokku tulema täiskogu istungiks, kus oleks valitud loosiga kolmeliikmeline komisjon, kes pidi alati valmis olema tüliküsimuste lahendamiseks.

Suurem osa riike pooldas Ameerika kava, kuigi juba alul avaldati kahtlust kohtukoja liikmete valimise suhtes, ja paljud riigid kiitsid selle kava hääks ainult tingimusel, et arvestatakse üksikute riikide nõudeid. Ainult mõned üksikud riikide esindajad pooldasid rohkem Vene kava, aga oli ka neid, kes üldse ei soovinud sisse seada uut rahvusvahelist kohtukoda. Peamiselt olid selle vastu tulised vahekohtu pooldajad, nagu Belgia esindaja Beernaert ja eriti Barbosa, Brasiilia esindaja. Viimase arvates ei vastavat tõesti alatise vahekohtu loomine riikide suveräniteedile. Ainus õige tülide lahenduse viis rahvusvahelises elus olevat vahekohus, kus kohtunikud valitakse vabalt poolte poolt. Nüüd aga tahetavat luua sellist kohtuvõimu, nagu see esineb eraisikute õiguslikkude suhete tarvis. Isegi tahetavat veel kaugemale minna ja kohut riikidele sunduslikuks teha, kuna eraisikutele vähemalt võimalus on jäetud kokkuleppel vahekohtu poole pöörduda.

Pääle neid esimesi läbirääkimisi otsustati põhimõtteliselt küsimuse üle, kas üldse seada sisse alatist kohtu-

koda ja võeti vastu Ameerika kava. Komiteele saadeti küll mõlemad kavad, nii Vene kui ka Ameerika oma, kuid esimene jäeti komitees üldse kõrvale ja arutati ainult ühist ameerika-inglise-saksa kava. Komitee istungeid oli õige mitu ja siin kerkisidki esile suuremad lahkavõtmused kohtu koosseisu komplekteerimise suhtes. Alul diskuteeriti projekti esimeste artiklite üle ja juba nimegi suhtes tekkisid mõtete lahkuminekul. Oli kavatsatud uut kohtu nimetada "Haut Cour international de justice", aga sellele vaidles vastu mõni esindaja, väites et see väljendus võivad tekitada arusaamist, nagu oleks siin tegu ainult revisjoni või kassatsiooninstantsiga. Päälegi tahetavat selle nimega asendada vahekohtu ideed kohtu ideega. Redaktsiooni komisjon jäi ka esialgse nimetuse juure, kuid pidi selle hiljem siiski osalise vastuseisu tõttu muutma. Lõpuks jäädigi nimetuse "Cour de la justice arbitrale" juure. Sõna "international" jäeti raskepärasuse tõttu ära, kuna juure lisada soovitatud "permanente" ei leidnud poolehoidu, sellepärast et ei teatud veel kindlasti, kas uus tribunaal üldse toime tuleb.

Järgneval komitee istungil avaldas Ameerika esindaja Scott kohtunikkude kohtade jaotuse kava. Selle järgi oleksid suurriigid olnud esindatud tribunaalis 12 aasta kestel, kuna kesk- ja väikeriigid vastavalt 10, 4, 2 ja 1 aasta.

Sellise nn.rotatsiooni süsteemi vastu võeti arvukalt sõna. Eriti agar selles oli jällegi Barbosa, kes nüüd koguni esitas oma kava, mis nägi ette ainult oleva vahekohtu täiendamist. Iga riik pidi nimetama vahekohtukoja liikme, kes oli ametis 9 aastat. Brasiilia lootis, et mitte kõik riigid ei nimeta iseseisvalt kohtunikke, vaid on ka neid, kes ühiselt nimetavad ühe kandidaadi. Sellega oleks liikmete arv võimalikult väikseks jäänud, kuid sääljuures poleks ükski riik end tunnud alandatuna. Nii moodustatud vahekohtu liikmeid oleks jaotatud tähestiku järgi kolme gruppi, millistest igaüks kolme aasta kestel tribunaali moodustas. Grupi liikmed võisid olla Haagist ainult nii kaugel, et nad vajaduse korral oleksid 24 tunni jooksul kohale jõudnud. Pooltele oleks vabadus jäänud tüli lahendamiseks valida sellise grupi täiskogu ja alatise vahekohtu üldnimekirjast valitud eriliste isikute vahel. Ühtlasi nõudis Barbosa, et Ameerika-inglise-saksa kava antakse uuesti alamkomisjonile arutamiseks, kuna see olevat vastolus I konverentsil vastu võetud riikide võrdsuse põhimõttele. Ka edaspidistel istungitel kaitses ta oma seisukohta, näidates et kogu see kava olevat täiesti meelevaldselt kokku seatud, arvestamata riikide suveräänsust. Siin olevat segamini aetud vahekohtu ja tõelise kohtu mõte. Tõeline kohus eeldavat kõrgemat, riikidest üle seatud võimu, mi-

da aga rahvusvahelises elus esineda ei saa.

Vahepeäl esitati veel teisigi viise kohtukoja koosseisu komplekteerimiseks, mis aga ükski ei leidnud küllaldast poolehoidu ja lõpuks anti küsimus lahendamiseks alamkomiteele. Ka siin ei jõutud üksmeelsele otsusele. Kavas ettenähtud süsteem jäeti küll kõrvale, kuid niisamuti tehti ka uute ettepanekutega ja küsimus tuli komiteesse tagasi lahendamatult. Lõpuistungil oli selge, et kokkulepet selles asjas ei saavutata, mispärast Inglise esindaja Fry pani ette võtta vastu resolutsioon, milles konverants peaks soovitavaks esitatud projekti vastu võtta. Igasugused otsused kohtunikkude valiku kohta oleksid sääljuures täiesti kõrvale jäetud. Nüüd tegi ka Ameerika esindaja uue ettepaneku, kuidas kohtukoda moodustada. Iga riik pidi nimetama ühe kohtuniku ja ühe asekohtuniku, ükskõik millisest rahvusest. Nende hulgast pidi siis iga riik valida 15 kohtuniku ja samapalju asekohtunikke, kusjuures valituks oleksid osutunud need, kes said kõige rohkem hääl

Esmalt pandi hääletusele Ameerika esindaja ettepanek, mis aga tagasi lükati. Fry ettepanek sai rohkem hääl poolt ja seega jäeti Ameerika kava kõrvale, Fry ettepanek aga võeti vastu.

Komisjoni istungeil pooldati ka rohkem Fry ettepanekut,

kuigi oli ka neid, kellele see täiesti vastuvõetmatu oli. Osa aga soovis jääda erapooletuiks. Hääletusel olid Fry kava poolt 37 riiki, vastu 3, ja erapooletuks jäi 4 riiki. Seega oli Fry soov (voeu) vastu võetud.

Ka täiskogu istungil võeti soov vastu, kusjuures üksikud riigid ainult sel tingimusel sooviga ühinesid, et hilisemal kohtukoja tegelikul loomisel riikide võrdsuse printsiip alale jääks. Soov ise kõlas järgmiselt: "Konventsioon soovitab allakirjutanud riikidele vastu võtta juurelisatud vahekohtukoja püstitamise ja tegevusse astumise lepingu kava, niipea kui on jõutud kokkuleppele kohtunikude valikus ja kohtukoja tegelikus koostamises".

Kava järgi pidi "Cour de la justice arbitrale" astuma endise vahekohtu kõrvale, ilma et viimane oma tegevuses milgil viisil takistatud oleks olnud, kuigi ameeriklastel olid alul küll see kavatsus olnud, endist vahekohtu üldse kaotada. Erilist rõhku pandi asjaolule, et kohtukojas oleks esindatud kõik ilma õigussüsteemid, ja et kohtukoda oleks tõesti alatine. Kohtunikuks võis valida ainult isikuid, kes kõlbliselt kõrgel tasemel ja kes vastavad oma kodumaa kohtunikuameti eeldustele või on tunnustatud asjatundjad rahvusvahelise õiguse küsimusis. Nii palju kui võimalik, peaks valik teostuma juba olemasoleva Alalise Vahekohtu liikmete hulgast. Kohtunikud ja asekohtunikud

valitakse 12-ks aastaks. Kui üks neist sureb või tagasi astub, valitakse tema asemele uus kohtunik samal viisil nagu lahkunut valiti. Kohtunikkude nimetamisest tuleb teatada Alalise Vahekohtu korraldavale nõukogule. Enne ametkohuste täitmisele asumist peavad kohtunikud ja asekohtunikud andma vande või pühaliku töötuse korraldava nõukogues ja nad on varustatud kõigi diplomaatiliste eesõiguste ja vabastamistega. Viimastega ainult ametkohuste täitmisel ja väljaspool oma kodumaad. Viimane nõue on püstitatud juhuks, kui mõni riik nimetab mõne teise riigi kodaniku kohtukoja liikmeks. Selline kohtunik ei evi oma kodumaal mingisuguseid dipl.soodustusi. Et kohtunikud tõesti erapooletud oleksid, siis on keelatud neil vastu võtta igasuguseid tasusid nende teenete eest, mis kuuluvad nende ametkohuste hulka.

Kohtukoda valib ise omale presidendi ja asepresidendi absoluutse häälteenamusega. Kui aga kahel valimisel ei saada kummalgi korral absoluutset enamust, siis loetakse valituks suhtelise häälteenamuse saanud isik. Võrdse häältearvu juures aga otsustab loos. President juhatab kohtukoja istungeid, milleks kohtukoda vähemalt kord aastas kokku tuleb ja mis kestavad kuni päevakorra läbivõtmiseni. Ainult sel juhul ei astu kohtukoda kokku, kui delegatsiooni arvates see hädavajalik pole. Kui aga ühe poole eelmenetlus on

lõppenud või lõppemas, siis võib see pool nõuda istungi kokkukutsumist. Delegatsioon võib aga kohtukoda ka erakorraliseks istungiks kokku kutsuda.

Rahvusvahelisele kohtukojale alluvad kõik küsimused, mis temale antakse arutada üldise vahekohtu või erilise lepingu põhjal. Neis asjus ei või kohtunik arutusest ja otsustamisest osa võtta, kus ta enne osa võtnud kas rahvusliku kohtu-, vahekohtu- või uurimiskomisjoni liikmena, või esinenud menetluse juures ühe poole kaitsjana või esindajana. Asja arutamine toimub mitteavalikult ja otsustamine häälte-enamusega, kuna aga häälte poolekslangemisel ei loeta noorima kohtuniku häält. Otsus kirjutatakse eesistuja ja kohtukirjutaja poolt alla ning selles peab ära märgitud olema otsuse motiivid ja otsustamisest osa võtnud kohtunikud.

Pääle 15-ne liikmelise kohtukoja pidi moodustatama samade koja liikmete hulgast igal aastal 3-liikmeline delegatsioon, milline valis ise omale eesistuja, kusjuures need liikmed, kes olid valitud ühe tülisoleva poole poolt või selle kodanik, ei tohtinud delegatsiooni tegevusest osa võtta. Et aga sel juhul ei tekiks delegatsiooni liikmete vähenemist, selleks pidi kohtukoda valima oma liikmete hulgast veel kolm liiget eelmiste asendamiseks takistuste puhuks. Delegatsioon pidi oma kohuseid edasi täitma ka sel

juhul kui nende kohtunikukoostamise aeg läbi on. Delegatsioonile alluvad kõik asjad, mis pooltevahelise kokkuleppega allutatakse lühendatud menetlusel. Samuti võib delegatsioon võtta ette uurimisi ja pärast seda siiski veel kohtunik olla samas asjas, kui pooled sellega nõus on. Delegatsioonile allub ka vahekohtulepingu kindlakstegemine, kui pooled talle selle üle annavad. Ta on asjaomane ka ainult ühe poole ettepanekul, kui diplomaatilisel teel pole korda läinud kokkulepet saavutada ja kui sääljuures on tegu tüli-asjaga:

1. mis kuulub pärast üldist vahekohtulepingut sõlmitud või uuendatud vahekohtulepingu alla, kui sääljuures pole delegatsioonil keelatud ei otseselt ega vaikivalt seda teostada. Kui aga vastaspool väidab, et tema arusaamise järgi ei kuulu see tüliküsimus obligatoorsele vahekohtule alluvate küsimuste hulka, siis pole võimalik vahekohtu poole pöörduda, olgu siis, et vahekohtu leping selle eelküsümuse otsustamise annab vahekohtu otsustada.

2. mis tuleneb ühe riigi poolt oma kodaniku lepingvõlgade sissenõudmisest ja mille vahekohtule lahendamiseks andmise ettepanek on vastu võetud. See kindlaksmääramine ei leia kasutamist kui vastuvõtt on sündinud tingimusel, et vahekohtuleping teisel teel peab kindlaks määratama.

Kumbki pool võib kutsuda delegatsiooni liikmetele li-

saks veel ühe kohtuniku, kes võib asja läbiarutada otsustava häälega. Kui delegatsioon on tegev uurimiskomisjonina, siis võib samaks otstarbeks lisaks kutsuda ka väljaspool kohtukoja koosseisu olevaid isikuid.

Menetluse eeskirjad delegatsioonile on samased mis kohtukojalegi.

Selle lepinguga loodud kohtukoda on kasutada ainult lepinguosalistele riikidele, millised kannavad ka kohtukoja üldised kulud.

Kohtukoja tööde kohta koostab delegatsioon igal aastal aruande, mis saadetakse rahvusvahelise büroo kaudu edasi lepinglastele. Rahvusvahelise büroo ülesanded kohtukoja suhtes, niisamuti ka korraldava nõukogu omad, on samad mis Alalise Vahekõhtu juureski.

See leping pidi astuma jõusse 6.kuud pärast ratifikatsiooni ja kestma 12.aastat, ja kui üles ei öelda, siis edasi vaikivalt ikka 12-ne aasta kaupa. Ülesütlemine pidi toimuma vähemalt 2 aastat enne seda ajavahemikku.

Nagu juba konverentsil tekkisid lahkavumused selle kohta, mida iseenesest peaksid kujutama ja kujutavad uued rahvusvahelised kohtuasutised, priisikohus ja rahvusvaheline kohtukoda, nii ka pärastised arvamused on mitmekesised.^x Ühed näevad neis puhtkohtulikke, teised aga ainult vahekoh- tulikke institute. Kolmandate arvates aga tähendavat sel-

^x H. Hehberg, Das Werk vom Haag II, lkr. 116, 117.

liste kohtute sisseseadmine ja eriti priisikohtu loomine, koguni riikliku suveräänsuse mõiste riivamist ja sellega koos senikehtinud rahvusvahelise õiguslike põhimõtete hülgamist. Sellisele järeldusele jõuavad viimase väite pooldajad mitme asjaolu tõttu, mis leiduvad priisikohtu lepingus.^x Esmalt muidugi see, et priisikohtu kompetents on obligatoorselt kindlaks määratud ja et tal on tõeliselt alatine iseloom, mis ei võimalda iga konkreetse tüli korral vabalt kohtunikke valida. See tähendavat aga, et priisikohtu asjaomasus põhjeneb siis riikidest kõrgemale asetatud õigussubjekti tahtel. Sinna poole sihtivat ka konventsioonis ettenähtud võimalus tähele panemata jätta rahvuslike õigusmäärusi, kui nende järeldused ei vasta otstarbekusele ega õiglusele. Siin olevat lubatud edasikaebus rahvuslike kohtute otsuste pääle, kuna ju ometi need on riikliku suveräänsuse tähtsaimad väljendused.^{x S. 136} Pääle selle võib priisikohus positiivsete normide puudumisel otsustada õigluse ja otstarbekuse põhimõtete järgi. Sellega aga muutuvat iga uus priisikohtu poolt püstitatud õigusmäärus rahvusvahelise õiguse osaks. Nii olevat küllaltki selge, et priisikohtu sisseseadmine tähendab riikide allutamist neist kõrgemalseisvale õigussubjektile.

Kuid niihästi need, kes peavad priisikohut ja "Cour de la justice arbitrale'i" kohtuteks, kui ka need, kes

^x W. Schücking, Das Werk vom Haag I, lmk. 136 - 140 incl.

näevad neis ainult tavalisi vahekohtuid, vaidlevad eeltoodud väidete vastu. Nende arvates on mõlemi õigusmõistlemisinstituudi, kohtu ja vahekohtu, juures tegu ainuüksi riikide eneste vaba tahtega. Põhjalik lahkuminek esineb ainult selles, et ühe arvamuste järgi on II-sel konverentsil loodud õigusmõistlemisinstituudid rahvusvahelised kohtud, teiste arvates ainult vahekohtud. Viimase vaate pooldajad väljuvad põhimõttest, et igasugune kohtuvõim eeldab enese sisse seadmiseks kõrgemat võimu ja otsuste sundtäitmist. Nad leiavad, et just uutel luuakavatsetavatel kohtutel puuduvat need omadused, mis on aga olulisemad tunnused kohtuvõimu mõistes. Ühtlasi ei olewat rahvusvahelises elus üldse mõeldav kohus, vaid ainuüksi vahekohus, mis eeldab oma sisse seadmiseks ja tegevusse astumiseks pooltevahelist kokkulepet. Need aga, kes näevad priisikohtu loomises rahvusvahelise õiguse põhimõtete kõrvale heitmist, olevat vales arvamises mingisugusest kõrgemast võimust, mis olevat riikidest kõrgemale asetatud, kuna aga sellist võimu rahvusvahelises elus ei saa olla. See oleks mõeldav ainult liitriigi juures, kuid nii kaugele polevat maailma organisatsioon veel jõudnud, kuigi see on vast ehk paljude tulevikulootus.^{xx} Kogu priisikohtu obligatoorne kompetents põhineb ainuüksi riikidevahelisel kokkuleppel, näi nagu ka kõik teised erilised õigused, kuna riigid on ise nõustunud

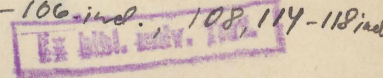
x W. Schücking, Das Werk vom Haag I, lhr. 124; H. Wehberg, Das Werk vom Haag II, lhr. 108.

neid õigusi omistama endi poolt loodavale rahvusvahelisele vahekohtule. Nii kujutavat priisikohus ikkagi vahekohut, olgugi et siin on tegu suurimal määral obligatoorse vahekohtuvõimuga. ^x

Need autorid aga, kes näevad priisikohtus ja rahvusvahelises kohtukojas juba tõelisi rahvusvahelisi kohtuid, on täiesti vastupidisel arvamisel rahvusvahelise kohtuvõimu eelduste suhtes. Nende arvates ei eelda rahvusvaheline kohus oma sisse seadmiseks kõrgemat võimu ega sundtäitevõimu. Niihästi rahvusvaheline kohus kui ka vahekohus põhjendavad mõlemad poolte vabal tahtel, kuigi nad sääljuures on asetatud kõrgemale riiklikest kohtutest. ^{xxx} Rahvusvahelises elus polevat ka vajadust sundtäitevõimu järgi, kuna igaüks tunneb end kohustatud olevat rahvusvahelise kohtu otsusele järgnema, vastasel korral kannatab ta ise ka selle all. Riigid on üksteisega nii tihedalt seotud, et iga sugune väärsamm mõne üksiku riigi poolt mõjub kahjustavalt ka teistele riikidele, ühtlasi mitte jättes pahesid tekitamata ka väärsammu teinud riigile. Sellepärast ei olevat rahvusvahelises elus mingit tarvidust sundtäitevõimu järgi, ega saavat teda eelduseks seada rahvusvahelisele kohtuvõimule. Vahe seisab ainult juriidilises seotuses. Kohtuvõimu juures riikide üle kohut võib mõista ikkagi ainult nende eneste nõusoleku põhjal, olgu see selgelt väljendatud või

üldiselt antud, Vahekohtu juures aga igaks üksikuks juhuks eraldi antud nõusolekul. Pole sugugi tähtis, kas kohtu kolleegium valitakse iga tüli puhul poolte eneste poolt, või esineb see juba varem valituna riikideühistise poolt ja millele iga riik ühekülgselt nõuet võib esitada. Viga tulenevat kohtuvõimu valesti mõistmisest rahvusvahelise õiguse mõttes. Rahvusliku õiguse mõttes võetuna seisneb kohtu- ja vahekohtuvõimu vahe küll selles, et kohus põhjendab eraisikust kõrgemale asetatud riigi tahtest, vahekohus aga poolte tahtel. Pääle selle veel peab kohus tegema puhtkohtulikke otsusi, kuna vahekohus rahuldub tüliküsimuse otstarbeka lahendamisega. Esimene vahetegu pole rahvusvahelise õiguse mõttes vastuvõetav, kuna riikide üle ei ole kõrgemat võimu, kes kohut sisse seaks. Seega on siin mõlema õigusmõistlemise instituudi loomine riikidele täiesti meelevaldne. Teine vahetegu on aga mõeldav ka rahvusvahelise õiguse mõttes, ja see ongi see ainuke vahe, mis lahutab riikidevahelist kohut ja vahekohut. Arvestades kõike seda, peavad paljud teadlased priisikohut ja rahvusvahelist kohtukoda rahvusvahelisteks kohtuteks, kuigi nad väliselt ehituselt kannavad mõningaid vahekohtulikke tunnuseid.^x Wehbergi arvates on rahvusvahelise kohtukoja kohtulikuks tunnuseks tema alatusus, kuigi see on küll ainuke ent siiski oluline. Priisikohtul on aga veel otsene kaebeõigus ja

^x H. Wehberg, *Das Hiesige vom Haag II*, lmk. 104-106. järel. 108, 114-118. järel.

pääle selle oli ta mõeldud juba iseenesest revisjonins-
tantsiks. ^x

Vaatamata sellele, et rahvusvahelise priisikohtu ja
kohtukoja põhikirja kavandid konverentsil alla kirjutati,
jäid nad siiski ratifitseerimata ja sellega ühtlasi ellu
viimata. Siiski ei kaotatud lootust, et see hiljem sünnib.
Samuti katsuti ka väiksema arvu riikide osavõtul luua ül-
diseid rahvusvahelisi sätteid, sest tarvidus nende järgi
oli suur. Nii kutsuti kokku Londoni merekonverents a.1909,
et merisõja õiguse kohta üldisi norme luua. ^x Saavutatud
deklaratsioon jäi aga/siingi osaliste poolt ratifitseerima-
ta peamiselt selle tõttu, et Inglismaa ülenkoda keeldus
andmast oma hääkskiitu Londoni meredeklaratsioonile.

Ka rahvusvahelise alatise kohtukoja idee ei kadunud
ja pärast II Haagi konverentsi esitati selleks mitmesugu-
seid kavandeid. Nii saatis Ameerika riigisekretär Knox
18.okt.1909 a. ringkirja ettepanekuga, et konverentsi
lepingriigid ratifitseeriks id priisikohtu lepingu sellisel
kujul, kus priisikohtu liikmed oleksid kohustatud ka rah-
vusvahelise kohtukoja liikmetena fungeerima, nende riikide
jaoks, kes seda lepingut ratifitseerivad. Kohe esialgselt
näis, et Knoxi sellel kaval pole edu, kuna tal olid mõnin-
gad suured pahed. ^{xx} Kõigepealt juba asjaolu, et suurriigid
on priisikohtu juures eesõigustatud seisundis, millega väi-

^x
^x Hans Wehberg, Das Werk von Haag I, lrx. 155, 156.

H. Wehberg, Das Werk von Haag II, lrx. 161, 162.

keriigid vaid vastumeelselt nõustused. Kuid arvestades seda, et priisikohtu tegevus puudutab väikeriikidele vähemtähtsat merisõjaõiguse osa ja et priise võtavad peaaesjalikult suurriigid, siis ei tahtnud väikeriigid teha takistusi sellise tähtsa rahvusvahelise instituudi loomiseks. Sellega aga polnud veel nõusolek antud, et ka rahvusvaheline kohtukoda võidaks samal viisil kokku seada. Siin on juba tegu väga tähtsate küsimustega, mida ei või anda lahendada vaid üksikute riikide poolt valitud kohtunikele, pääleigi veel sellistele, kes on asjatundjad ainult merisõjaõiguse küsimusis.

Niisuguseid ja mõndagi teisi väiteid toodi Knoxi kava vastu, kuigi leidus ka neid, kes selle suhtes pooldaval seisukohal asusid.^x Siiski oli selge, et selline kava riikide poolt tagasi lükatakse ja Knox esitas uue kava, mille järgi "Cour de la justice arbitrage'i" liikmete valimine oleks toimunud suur- ja väikeriikidele ühtlastes tingimustes. See kava leidis küll rohkem poolehoidu, kuid kohtukoja loomisest ei tulnud siiski midagi välja.^{xx}

Ka hilisem inglisis-ameerika vahekohtulepingu kava ei saanud kuigi suure poolehoidu osaliseks. See kava nägi ette vahetalituskomisjoni, mis koosneks kummagi poole poolt valitud kolmest esindajast. Selle vahetalituskomisjoni ülesanded olid kahesugused: 1. tüliküsimuse igakülgne uurimine

^x H. Wehberg, Das Werk vom Haag II, lhr. 160.

^{xx} H. Wehberg, Das Werk vom Haag II, lhr. 164, 165.

ja asjaolude selgitamine, et kergem oleks tülisid lahenda-
da. Sääljures aga komisjoni tööde tulemused ei kannu vahe-
kohtu otsuse ilmet.

2. otsustamine, kas tüliküsimus kuulub vahekohtule-
pingu alla või mitte, kui poolte arvamused selles suhtes
lahku lähevad.

Koos niisuguste kavadega liikusid ka mõtted uue, see-
kord juba III-da rahukonverentsi kokku kutsumiseks Haagi.^x
Ameerika-Ühendriikidel oli see kavatsus juba II konverent-
sil, kuid kaudselt oli selgunud, et vastav ettepanek ei
leia vajalikku häälteenamust.^x Ometi võeti säälj üksmeelselt
vastu soov, et järgmine konverents astuks kokku umbes sama
ajavahemiku järel, nagu see oli I ja II konverentsi vahel.
Koš sellega avaldati ka soovi luua rahvusvaheline komis-
jon, mis teeks eeltöid III konverentsile.^{xx} Selle rahvusvahe-
lise ettevalmistava komisjoni tööde kergendamiseks soovita-
sid ameeriklased luua rahvuslikud komisjonid, mis annaksid
mõnesuguseid instruksioone neile koduriigi esindajaile,
kes moodustavad rahvusvahelise ettevalmistuskomisjoni.

Rahvuslikke komiteesid moodustasidki pärast II konve-
rentsi juba mitmed riigid, esijoones muidugi Ameerika-Ühend-
riigid. Kuid ka Prantsusmaa, Holland ja Rootsi tegid selle-
ga algust, sest oli lootus, et III Haagi rahukonverents
tuleb kokku juba 1915.aastal. Isegi mindi nii kaugele, et

^x W. Schücking, Das Werk von Haag I, lmk. 175.
^{xx} W. Schücking, Das Werk von Haag I, lmk. 186.

koostati ~~looda~~ kavatsetava ilmariikideliidu põhikirja ka-
va. ^x Selle asemel aga puhkes aasta enne seda ilmasõda, mis
asetas rahukonverentsidest osavõtnud riigid sõjaseisundis-
se ja hävitas kõik patsifistide lootused järgmise rahukon-
verentsi kokkutulekuks.

Pääle ilmasõda võttis rahvusvahelise kohtu loomise oma
pääle juba Rahvasteliit. ^{xx} Nii nagu igasugusel tegevusel rahu
säilitamise hääks esirinnas sammus Ameerika, nii ka Rahvas-
teliidu teoks saamisel etendas ta tähtsat osa, kuigi ta ise
sellest eemale jäi. Rahvasteliidul läks korda luua rahvus-
vahelist kohut, kuna ta suutis rahuldavalt lahendada kohtu-
nike valimismenetluse probleemi, ilma et riikide üheõigus-
lus oleks selle all kannatanud.

Nii täitusid Haagi konverentside vaimustatud pooldaja-
te unistused Rahvasteliiduga ja selle poolt loodud rahvus-
vahelise kohtuga. Ühtlasi on aga selge, et Haagi konverent-
side saavutused aitasid küllaltki suurel määral kaasa sel-
lise laiaulatusliku rahvusvahelise organisatsiooni loomi-
seks, nagu seda on Rahvasteliit. Selle läbi on nii sõnigi
sõda ära hoitud ja tõhusat tööd tehtud üleilmlise rahukind-
lustamise suunas.

^x
^{xx} H. Schücking, Das Werk vom Haag I, lmk. 236 - 271 incl.
H. Piip, Rahvusvaheline õigus, lmk. 281, 282.